

СОРТ ЯК ФАКТАР ЗАХАВАННЯ ХАРЧОВАЙ БЯСПЕКІ

Т. У. САЧЫЎКА, канд. с.-г. навук, дацэнт
В. М. БОСАК, д-р с.-г. навук, прафесар

УА «Беларуская дзяржаўная сельскагаспадарчая акадэмія»,
Горкі, Рэспубліка Беларусь

Уводзіны. У сучасных сусветных абставінах развіцця грамадства і непасрэдна аграпрамысловага комплексу ў забяспячэнні харчовай бяспекі значна вырасла роля сартоў айчынай селекцыі [1, 2, 10].

Сярод разнастайных агратэхнічных прыёмаў на долю сорта прыходзіцца да 25 % прыбаўкі ўраджаю, а ў складаных умовах надвор'я (суровыя зімы, засухі, эпіфітотыі хвароб і г. д.) сорту належыць вырашальнае значэнне [12, 16, 17, 19–22].

Сорт і сортазмена з'яўляюцца не толькі сродкам павелічэння ўраджайнасці, але і становяцца фактарамі, без якіх немагчыма рэалізаваць сучасныя інавацыйныя тэхналогіі ў сельскагаспадарчай вытворчасці.

Асноўнай крыніцай дадзеных пра сарты сельскагаспадарчых раслін, якіх прайшлі дзяржаўнае выпрабаванне сартоў і дапушчаны для вытворчасці, рэалізацыі і выкарыстання іх насення на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, з'яўляецца Дзяржаўны рээстр сартоў [4].

Дзяржаўны рээстр сартоў вядзецца дзяржаўнай установай “Дзяржаўная інспекцыя па выпрабаванню і ахове сартоў раслін” згодна з Палажэннем аб парадку правядзення дзяржаўнага выпрабавання сартоў, парадку ўключэння сартоў у дзяржаўны рээстр сартоў, выключэннем іх з дадзенага рээстру і парадку яго вядзення, якое зацверджана пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 05.09.2006 № 1135 [4, 6, 7].

Для сартоў, якія ўключаны ў дзяржаўны рээстр, прыведзены наступныя дадзеныя: рэгістрацыйны нумар заявы, назва сорту, год уключэння ў дзяржаўны рээстр, код і поўная назва заявіцеля, назва вобласці Рэспублікі Беларусь, на тэрыторыі якой сорт сельскагаспадарчай культуры дапушчаны для вытворчасці, рэалізацыі і выкарыстання яго насення; для асобных відаў прыводзіцца гаспадарча карыстныя і біялагічныя ўласцівасці сартоў.

Дзяржаўны рээстр сартоў складаецца з двух асноўных раздзелаў:

– сарты сельскагаспадарчых раслін, якія дапушчаны для вытворчасці, рэалізацыі і выкарыстання іх насення на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь;

– сарты сельскагаспадарчых раслін, якія вызначаны для вытворчасці, рэалізацыі і выкарыстання фізічнымі асобамі, у тым ліку індывідуальнымі прадпрымальнікамі, а таксама юрыдычнымі асобамі, якія не ажыццяўляюць віды эканамічнай дзейнасці, якія адносяцца да груп 011–013 раздзелу 01 “Раслінаводства, жывёлагадоўля, паляванне і наданне паслуг у гэтых галінах”, і выкарыстання вышэйназванымі асобамі” (ПВ – прысядзібнае вырошчванне).

У дзяржаўным рэестры сартоў на 2021 г. знаходзіцца 6383 сарты. За 2018–2020 гг. у дзяржаўны рэестр па выніках дзяржаўнага выпрабавання ўключана 484 новыя сарты сельскагаспадарчых раслін, у тым ліку 77 сартоў беларускай селекцыі.

Сарты беларускай селекцыі з’яўляюцца пераважнымі сярод збожжавых культур (азімае жыта, азімая і яравая пшаніца, азімае і яравое трышкіале, ячмень, авёс), збожжаваструкавых культур (гарох, пялюшка, лубін, віка), асобных відаў тэхнічных (азімы і яравы рапс, лён-даўгунец, бульба), аднагадовых і шматгадовых траў, агароднінных і пладова-ягадных культур. Разам з тым, у сувязі з глебава-кліматэчнымі асаблівасцямі, сарты замежнай селекцыі пераважаюць пры вырошчванні цукровых буракоў, кукурузы, асобных відаў агароднінных, пладова-ягадных і дэкаратыўных культур.

Асноўнымі селекцыйнымі цэнтрамі на Беларусі з’яўляюцца НПЦ НАН Беларусі па земляробству, НПЦ НАН Беларусі па бульбаводству і пладаагародніцтву, Цэнтральны батанічны сад НАН Беларусі, Гродзенскі дзяржаўны аграрны ўніверсітэт, занальныя інстытуты і доследныя станцыі.

УА “Беларуская дзяржаўная сельскагаспадарчая акадэмія” займае ганаровае месца сярод асноўных селекцыйных устаноў нашай краіны. У БДСГА вядуцца паспяховыя селекцыйныя даследванні па стварэнню айчынных сартоў шэрагу збожжавых, збожжаваструкавых, кармавых і агароднінных культур.

Перспектывным накірункам селекцыйнай дзейнасці з’яўляецца стварэнне айчынных сартоў малараспаўсюджаных агароднінных, зеляніўных і вострасмакавых культур. За апошнія гады створаны з уключэннем іх у дзяржаўны рэестр сартоў аўтарскія сарты фасолі агародніннай (*Phaseolus vulgaris* L.) Дубровенская і Чыжовенка, гароха агародніннага (*Pisum sativum* L. *convar. medullare* Flef. *emend.*

С.О. Lehm) Вершнік, цыбулі шмаг'яруснай (*Allium proliferum* Schrad.) Узгорак, цыбулі духмянай (*Allium odorum* L.) Водар, барага (*Borago officinalis* L.) Блакіт, герані буйнакарэнішчавай (*Geranium macrorrhizum* L.) Танюша, ісопа лекавага (*Hyssopus officinalis* L.) Завея, гарчыцы чорнай (*Brassica nigra* Koch.) Дарунак, пажытніка блакітнага (*Trigonella caerulea* (L.) Ser.) Росквіт, руты духмянай (*Ruta graveolens* L.) Смаляніца, мацярдушкі звычайнай (*Origanum vulgare* L.) Завіруха і Аксаміт [3–5, 8, 9, 11–15, 18].

Заклучэнне. Стварэнне і ўкараненне ў аграпрамысловую вытворчасць айчынных сартоў сельскагаспадарчых раслін, у тым ліку малараспаўсюджаных агароднінных, зеляніўных і вострасмакавых культур, дазволіць забяспечыць айчынным насеннем сельскагаспадарчых вытворцаў, знізіць імпорт насення гэтых раслін, што у выніку будзе садзейнічаць лепшаму забяспячэнню харчовай бяспекі Рэспублікі Беларусь.

ЛІТАРАТУРА

1. Босак, В. Н. Динамика экономического развития сельского хозяйства Республики Беларусь / В. Н. Босак // Актуальные проблемы и инновации в экономике, управлении, образовании, информационных технологиях. – 2009. – Вып. 5, том 1. – С. 100–101.
2. Босак, В. Н. Обеспечение импортозамещения в АПК Республики Беларусь / В. Н. Босак, Т. В. Сачивко // Стратегические направления развития АПК стран СНГ. – Новосибирск: СФНЦА, 2017. – Т. 2. – С. 305–307.
3. Генетические ресурсы растений. Пряно-ароматические и эфирно-масличные культуры: рекомендации / Т. В. Сачивко [и др.]. – Горки: БГСХА, 2021. – 22 с.
4. Государственный реестр сортов Республики Беларусь / Государственная инспекция по испытанию и охране сортов растений. – Минск, 2021. – 282 с.
5. Приемы возделывания бобовых овощных культур / В. Н. Босак [и др.]. – Горки: БГСХА, 2022. – 183 с.
6. Роль ГУ «Государственная инспекция по испытанию и охране сортов» в сельскохозяйственном производстве / В. Н. Босак [и др.] // Актуальные проблемы инновационного и кадрового обеспечения АПК. – Минск: БГАТУ, 2019. – С. 234–237.
7. Роль ГУ «Государственная инспекция по испытанию и охране сортов» в инновационной деятельности сельскохозяйственного производства Республики Беларусь / В. А. Бейня [и др.] // Актуальные проблемы формирования кадрового потенциала для инновационного развития АПК. – Минск: БГАТУ, 2016. – С. 217–220.
8. Сачивко, Т. В. Новый сорт горчицы черной: характеристика и особенности селекции / Т. В. Сачивко, В. Н. Босак // Основные, малораспространенные и нетрадиционные виды растений – от изучения к внедрению (сельскохозяйственные и биологические науки). – Обухов, 2019. – Т. 1. – С. 350–352.
9. Сачивко, Т. В. Особенности селекции и характеристика *Geranium macrorrhizum* L. и *Ruta graveolens* L. / Т. В. Сачивко, В. Н. Босак // Основные, малораспространенные и нетрадиционные виды растений – от изучения к внедрению (сельскохозяйственные и биологические науки). – Обухов, 2018. – Т. 1. – С. 195–197.

10. Сачивко, Т. В. Оценка исходного материала базилика (*Ocimum L.*) и его использование в селекции: дисс. ... канд. с.-х. наук: 06.01.05 / Т. В. Сачивко. – Горки, 2014. – 143 с.

11. Сачивко, Т. В. Оценка хозяйственно полезных признаков *Borago officinalis L.* / Т. В. Сачивко // Овощеводство. – 2022. – Т. 30. – С. 139–146.

12. Сачивко, Т. В. Роль сорта в обеспечении продовольственной безопасности / Т. В. Сачивко, В. Н. Босак // Продовольственная безопасность, импортозамещение и социально-экономические проблемы развития АПК. – Новосибирск, 2016. – С. 536–537.

13. Сачивко, Т. В. Характеристика и особенности агротехники нового сорта гороха овощного / Т. В. Сачивко, В. Н. Босак // Овочівництво і баштанництво: історичні аспекти, сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку. – Обухів: Друкарня ФОП Гуляєва В. М., 2020. – Т. 1. – С. 126–128.

14. Сачивко, Т. В. Характеристика и особенности селекции многолетних луков / Т. В. Сачивко, В. Н. Босак // Развитие АПК на основе рационального природопользования: экологический, социальный и экономический аспекты. – Полтава: ПГАА, 2016. – С. 59–62.

15. Сачыўка, Т. У. Новыя сарты вострасмакавых культур у дэкартыўным садоўніцтве / Т. У. Сачыўка, В. М. Босак // Лесное хозяйство. – Минск: БГТУ, 2023. – С. 171–173.

16. Сорт как фактор интенсификации сельскохозяйственного производства / В. А. Бейня [и др.] // Актуальные проблемы формирования кадрового потенциала для инновационного развития АПК. – Минск: БГАТУ, 2015. – С. 267–272.

17. Сортовое обеспечение сельскохозяйственного производства в Республике Беларусь / В. Н. Босак [и др.] // Актуальные проблемы формирования кадрового потенциала для инновационного развития АПК. – Минск: БГАТУ, 2018. – С. 258–262.

18. Характеристика и особенности агротехники новых сортов пряно-ароматических культур / Т. В. Сачивко [и др.]. – Горки: БГСХА, 2019. – 19 с.

19. Хирса, Р. А. Влияние глобализации на производство продуктов питания / Р. А. Хирса, В. Н. Босак // Обеспечение безопасности жизнедеятельности на современном этапе развития общества. – Горки: БГСХА, 2022. – С. 108–110.

20. Шапалов, Ш. К. Оценка устойчивости сортов пшеницы к листовой бурой ржавчине / Ш. К. Шапалов, В. Н. Босак // Технологические аспекты возделывания сельскохозяйственных культур. – Горки: БГСХА, 2021. – С. 443–445.

21. Эффективность видов устойчивости сортов яровой мягкой пшеницы к листовой ржавчине / Ш. К. Шапалов [и др.] // Актуальные научные исследования в современном мире. – Переяслав-Хмельницкий, 2015. – С. 38–45.

22. Vitko, G. I. Seed production and food security in the Republic of Belarus / G. I. Vitko, S. A. Noskova // Вестник БГСХА. – 2022. – № 1. – С. 65–69.

Аннотация. Проанализирована роль сорта в обеспечении продовольственной безопасности; приведены авторские сорта малораспространенных овощных, зеленных и пряно-ароматических культур селекции УО БГСХА.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, сорт, овощные, зеленные и пряно-ароматические культуры.